

*Стаття присвячена рисунку як результату художньої діяльності, його значенню в розвитку форм культурного існування людини. У статті подається стислий огляд розвитку рисунка у контексті формування художньої культури людства.*

**Ключові слова:** *мистецтво, рисунок, духовні цінності, художній образ, канони зображення, правила перспективи, ортогональна проекція, виразність образу, композиційна побудова.*

Рисунок у світі людини — надзвичайно важливе явище в діяльності людства. Поміж інших феноменів культури рисунок посідає значне місце. Його предметом є цінність людського буття, те, що розвиває в людині її сутність. Як мистецька цінність він неповторний, як явище культури — універсальний і багатозначний.

Рисунок — один із видів образотворчого мистецтва. Мистецтво як форма культури — це сфера духовно-практичної діяльності людини, спрямована на художньо-образне осягнення і освоєння світу. Це унікальний механізм культурної еволюції, найдоступніша форма засвоєння знань, формування цінностей та ідеалів [18, с. 67].

Рисунок як вид і засіб мистецтва народився в далекому минулому, має свою історію розвитку. Він, як і усе живе, виникає, розвивається і вдосконалюється. Рисунок — це засіб передачі інформації. Деякі вчені вважають, що рисунок виник водночас зі мовою. Ділянка головного мозку, яка керує графічними діями, виникла водночас з ділянкою, яка відповідає за мовну функцію у людини. Під час роботи над рисунком художник, незалежно від бажання, вкладає інформацію в те, що його схвилювало і спонукало до

творчості. Вдивляючись у твір художника, глядач сприймає інформацію, яка і через століття хвилюватиме нащадків [5].

Рисунок – основа багатьох стилів та напрямів у образотворчому мистецтві. Без рисунку не розвивалося і не вдосконалювалося б цивілізоване суспільство, тому що для передачі зорової інформації і спілкування людей необхідна писемність – це рисунок літер, чисел. Без лінії не було б геометрії та креслення, за допомогою яких будуються споруди, кораблі, машини [16, с. 3].

Перші кроки художнього розвитку людства відбувалися в епоху суспільно-первісного ладу, коли закладалися основи матеріального і духовного життя суспільства. І перші малюнки на скелях, статуетки з каменю і кістки, орнаментальні візерунки на рогах оленя і кам'яних плитах народилися значно раніше свідомого уявлення про художню творчість. Етапи розвитку первісної художньої культури відповідали етапам розвитку цивілізації.

В середньокам'яному віці (мезоліт) рисунок схематичності, розписи на скелях виконані силуетно, чорною або червоною фарбами. В горах Східної Іспанії і Південної Африки вперше видно діяльність людини, центральна тема рисунків – зображення полювання, з'являються багатофігурні композиції на площині.

Надалі в епоху бронзи наші предки зводили монументальні споруди, пов'язані з релігійними уявленнями, культом предків і природи. Це менгіри, дольмени, кромлехи. А в епоху заліза будували фортеці, захисні споруди з велетенських кам'яних брил. Таким чином, в пізньому періоді розвитку мистецтво первісного суспільства народило композицію і твори монументальної архітектури та скульптури, які були б неможливі без розвитку рисунка.

В мистецтві Стародавнього Єгипту був вироблений своєрідний тип зображення людини, канону в рельєфі і розписах. Людська фігура ніби сплющена, митці відмовляються від перспективи і створюють множинність кутів зору на зображення. Рисунок, стінний розпис, рельєф були для глядача своєрідною книгою, яка розповідала про діяльність фараонів, знаменні події в країні. Поряд на стіні виводилися ієрогліфи. Згідно з вимогою площинного

вирішення композиції і канону, художники добре знали закони фронтального розвороту, тобто ті принципи побудови зображень предметів, які зберігають площину стіни [14].

Художники Греції, на відміну від митців Стародавнього Єгипту, бачили красу образу людини у навколишньому світі. Рисунок силуету жіночих і чоловічих фігур був втіленням ідеалу гармонії досконалої людини. Найбільшим майстром другої чверті V ст. до н. е. був Полігнот, уродженець острова Тасос, автор великих багатофігурних композицій, рисунки яких були стриманими і урочисто величними. Художник передавав стан душі не тільки через загальний пластичний рисунок, але вдавався для пожвавлення зображень до передачі міміки. Справжня революція в галузі рисунку і методів навчання приписується Аполлодору Афінському (V ст. до н. е.). Він вперше ввів світлотінь і став моделювати тоном об'єм форми в рисунку. Нові принципи і методи навчання продовжив у Ефеській школі учень Аполлодора — Зевксіс (420–380 рр. до н. е.).

З часів Стародавнього Риму і до епохи Відродження рисунок існував без мудрої наставниці – науки. Разом із статуями і картинами загинули сувої і записи, креслення і правила, які навчали витонченого мистецтва. За короткий час були забуті і загублені традиції реалістичного мистецтва, рисунок став умовним і схематичним. Митці відійшли від реального світу, їхня творчість стала абстрактною і містичною, розвиток рисунку як навчальної дисципліни був припинений. Лише у кінці X ст. почалося формування першого великого стилю середньовічного мистецтва, який умовно називають “романським”.

В добу Відродження мистецтво рисунку в Європі подарувало людству імена найталановитіших митців. Це Філіппо Брунеллескі (1377–1446), видатний архітектор і засновник перспективи. Це Леон-Баттіста Альберті (1404–1472), чие ім'я пов'язане з розвитком нової класичної архітектури, а також живописець і скульптор П'єро Делла Франческа (1415/20–1492), великий художник, вчений і математик, автор трактату про перспективу.

Творча універсальність Мікеланджело Буонаротті (1475–1564) увійшла в світові легенди. Єдиною темою його творів є людська фігура та її пластична

виразність, він відкидав портрет і пейзаж. Але його зображення геніальні, світ Мікеланджело – це світ титанів, що стверджували своїм буттям безмежні творчі можливості людини, героїчний пафос її боротьби і трагічну безодню її страждань. Великий майстер писав про мистецтво в листах, ділових посланнях, записках [16, с. 103].

У XVIII – першій половині XIX століття малювання починає завойовувати своє місце в загальноосвітніх школах, початок цьому поклав швейцарський педагог Іоганн Генріх Песталоцці. На його думку, малюванням треба займатися раніше, ніж письмом, – не лише тому, що воно полегшує процес оволодіння зображенням літер, але і тому, що воно легше засвоюється. Викладання академічного рисунка підноситься в академіях мистецтв Франції, Англії, Німеччини на гідний рівень. Але з другої половини XIX ст. академічний рисунок втрачає свою суворість і чіткість. Це пояснюється новими естетичними поглядами, новими напрямками в мистецтві [20].

В українському мистецтві однією з найяскравіших особистостей XX століття був Георгій Нарбут (1886–1920), який звертався до своєї класичної спадщини, що оспівувала героїчні часи зародження і утвердження національної самосвідомості. Він видатний український графік, засновник сучасної української книжкової графіки. Художник стає одним із засновників Української Академії мистецтв тоді, коли Україна виборювала свою незалежність на початку XX ст. У 1916 р. вийшла в світ “Українська абетка”, в рисунки якої він вклав талант великого майстра, любов до рідної Вітчизни, велике знання рисунка. В ілюстраціях до книги можна побачити пам’ятки української середньовічної оборонної архітектури, народні інструменти, ліричні краєвиди, виконані рисунком витонченим, винахідливим, різноманітним [11].

У м. Вознесенську Миколаївської області давно діє унікальний музей Євгена Адольфовича Кібрика (1906–1978), видатного українського графіка. Його ілюстрації до “Кола Брюньона” Р. Ролана, “Легенди про Уленшпігеля” Шарля де Костера – це цілісність особистостей героїв, активна міміка, широкий сценічний жест.

Зі становленням українського мистецтва другої половини ХХ ст. пов'язане ім'я відомого живописця і графіка Сергія Павловича Подерв'янського (1916–2006). Він ілюстрував твори Купріна і Короленка, “Спартак” Джованьолі та “Овод” Войнич, працював над портретами сучасників, писав історичні портрети народних героїв Закарпаття.

Людина втілює в рисунку світ уявлення, цілі, бажання, художній смак, ідеали тощо. І в той же час людина олюднює рисунок як продукт своєї діяльності.

### Література

1. *Актуальные проблемы культуры XX века.* — М., 1993.
2. *Алпатов М.В. Художественные проблемы итальянского Возрождения.* — М.:Искусство, 1976.
3. *Андреева В., Куклиев В., Ровнер А. Энциклопедия символов, знаков, эмблем.* — М.: Локид, 2000.
4. *Араб-Оглы Э.А. Европейская цивилизация и общечеловеческие ценности // Вопросы философии.* — 1990. - №8.
5. *Артановский С.Н. Некоторые проблемы теории культуры.*- Л., 1977.
6. *Банфи А. Философия искусства.* — М., 1989.
7. *Бердяев Н.А. Философия творчества, культуры и искусства: В 2-х т.* — М., 1997.
8. *Берестовская Д.С. Культурология. Учебное пособие.* — Симферополь, 2005.
9. *Бобахо В.А., Левикова С.И. Культурология.* — М., 2000.
10. *Вазарі, Джорджо. Життєписи найславетніших живописців, скульпторів та архітекторів.* — К., 1970.
11. *Історія світової та української культури: Підручник для вищих закладів освіти/ В.А. Греченко, І.В. Чорний, В.А. Кушнерук, В.А. Рижко.* — К., 2002.
12. *Каган М.С. Философия культуры.* — СПб, 1996.

13. *Кормич Л.І., Багацький В.В.* Культурологія (історія і теорія світової культури ХХ століття): Навч. посібник. — Харків, 2002.
14. *Кравець М.С., Семашко О.М., Піча В.М. та ін.* Культурологія: Навч. посібник. — Львів, 2003.
15. *Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Курс лекцій.* — Львів, 1994.
16. *Макушин В.Ю.* Рисунок у просторі і часі: Навчальний посібник. — Миколаїв, 2008.
17. *Мистецтво і етнос.* Культурологічний аспект. — К., 1991.
18. *Подольська Є.А., Лихвар В.Д., Погорілий Д.Є.* Кредитно-модульний курс культурології. Навчальний посібник. — К., 2006.
19. *Петров М. К.* Язык, знак, культура. — М., 1991.
20. *Ростовцев Н.Н.* История методов обучения рисованию. — М., 1981.
21. *Столяр А.Д.* Происхождение изобразительного искусства. — М., 1985.
22. *Тойнби А.* Постигение истории. — М., 1991.
23. *Фрейд З.* Психоанализ. Религия. Культура. — М., 1992.
24. *Ясперс К.* Смысл и назначение истории. — М., 1994.

**Makushina I. V. Figure as an integral part of humanity**

*The article is devoted to drawing as a result of artistic activity, its importance in the development of cultural existence. The article offers a concise overview of the figure in context of the artistic culture of humanity.*

**Keywords:** *drawing, spiritual values, artistic image, canon of drawing, the rights of perspective, orthogonal projection, expressiveness of the image, compositional structure.*